

Teologia pastoralna

Z czasopism poświęconych teologii pastoralnej zamierzamy przedstawić w zwięzłej relacji dwa periodyki ukazujące się w języku niemieckim w Szwajcarii i Austrii, a mianowicie *Diakonia* wydawany we Fryburgu Szwajcarskim oraz *Der Seelsorger* publikowany we Wiedniu. Oba pisma reprezentują kierunek odnowy teologii pastoralnej znajdujący swój wyraz w opracowanym już częściowo podręczniku teologii pastoralnej, *Handbuch der Pastoraltheologie. Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*, którego redaktorami są F. X. Arnold, K. Rahner, V. Schurr, L. M. Weber oraz F. Klostermann. Pisma nawiązują swoją problematyką do życia religijnego nie tylko Szwajcarii i Austrii. Wychodząc poza ciasny regionalizm przynoszą świadectwo kontaktu ze współczesnością szerszych obszarów.

Diakonia. Internationale Zeitschrift für praktische Theologie. Mainz-Olten. Rok 1, 1966, zeszyty 1—6, str. 1—368.

Dwumiesięcznik *Diakonia* nawiązuje do tradycji czasopisma *Anima*, wydawanego w latach 1945—1965 we Fryburgu Szwajcarskim. Założyciel i redaktor *Anima*, ks. Fr. -X. von Hornstein, profesor teologii pastoralnej na wydziale teologicznym uniwersytetu fryburskiego, zainicjował starania, których wynikiem było stworzenie nowej rady redakcyjnej obejmującej dziewięcioosobowe kolegium fachowców z trzech krajów (Szwajcaria, Holandia, Niemiecka Republika Federalna); redaktorami nowego pisma zostali dwaj profesorowie teologii pastoralnej: Th. Filt-haut z Tübingen i A. Müller z Fryburga Szwajcarskiego, następcą ks. von Hornsteina na katedrze uniwersyteckiej.

Rada redakcyjna określiła na wstępie pracy wydawniczej

zadania nowego pisma (z. 1, s. 1—2). Są one zgodne z celami współczesnej teologii pastoralnej i polegają na wypracowywaniu wskazań dla działalności Kościoła *hic et nunc*, uzyskiwanych dzięki konfrontacji słowa Bożego ze współczesną sytuacją Kościoła. Publikując informacje, obserwacje analizy krytyczne życia Kościoła i świata, redakcja nie zamierza ograniczać tematyki pisma do zagadnień duszpasterstwa wykonywanego przez kapłanów, ale pragnie objąć nią całą działalność Kościoła, której podmiotem są zarówno duszpasterze jak i katolicy świeccy, będący zatem również adresatami czasopisma. Jego tytuł, *Diakonia — służba* (nawiązujący do 1 listu św. Pawła do Koryntian 12, 4—6) wskazuje na tak szeroko zakreślone pole zainteresowań i zadań.

Nowe pismo posiada interesujący układ. Każdy zeszyt zawiera trzy rozprawy obejmujące ok. 2/3 jego objętości; w druku zastosowano szeroki margines wewnątrz strony dla ułatwienia lektury i robienia notatek. Reszta zeszytu, zawierająca dzięki drukowi czcionką *petit* w dwu kolumnach ok. połowy materiałów, poświęcona jest czterem stałym działom: *Forum, Aspekte, Symptome, Praxis*. „*F o r u m*“ jest działem dyskusji, których celem jest nawiązanie dialogu na tematy, jakich nie można rozwiązać jedynie przy pomocy principów teologicznych i prawnych; — wypowiedzi duchownych i świeckich przynoszą bogactwo informacji o współczesności. Wśród tematów dyskusji w tym pierwszym roczniku przeważają zagadnienia duszpasterstwa liturgicznego: co sądzić o późnych Mszach niedzielnych (tzw. 11-*Uhr-Messe* — z. 1), prawidłowe przygotowanie spowiedzi dzieci (z. 4), najważniejszy wiek przystępowania do bierzmowania (z. 5), przyjmowania Komunii św. (rodzaj hostii, postawa przyjmującego, komunii św. pod dwoma postaciami, z. 6). Praktyce ekumenizmu poświęcona jest dyskusja nad chrześcijańskim przeżyciem małżeństw mieszanych (z. 2), wreszcie szeroko debatowano nad zmianami w stroju księży (z. 3). „*A s p e k t e*“ jest to dział przeznaczony na wyjaśnianie zasadniczych pojęć teologii pastoralnej, wskazywanie, jakie ich aspekty wysuwają się na pierwszy plan we współczesnym rozumieniu. Zeszyty przynoszą po dwa, trzy artykułiki ułożone na kształt słownika (np. duszpasterstwo, dusz-

pasterstwo personalistyczne, „innowiercy“). „S y m p t o m e“ — dział ten zawiera świadectwa, wypowiedzi, doświadczenia, poglądy, które trzeba traktować jako symptomatyczne dla współczesności (np. świadectwa małżeństw w sprawie etyki małżeńskiej, odnowa soborowa). „P r a x i s“ — w rubryce tej znajdują się pomoce kaznodziejskie, sprawozdania z kongresów, propozycje duszpasterskie itp. Wszystkie omówione pokrótce stałe pozycje pisma spełniają dobrze postulat utrzymania przez teologię praktyczną żywego kontaktu z konkretnymi warunkami, wskazując przy tym na przydatność metody redagowania czasopisma poświęconego teologii pastoralnej.

Przedmiot szczegółowego sprawozdania stanowią będą tylko rozprawy i artykuły, bowiem pozostałe działy czasopisma są tak bliskie konkretnym warunkom życia religijnego w Szwajcarii, Holandii i NRF, że nie byłoby celowe szczegółowe ich referowanie, choć właśnie to zbliżenie do praktyki duszpasterskiej stanowi wielką zaletę. Na pierwszym miejscu omówimy tutaj artykuły bliskie sobie nie tyle przez tematykę co przez metodę opracowania, na drugim zaś te, które poruszają zagadnienia homiletyczno-katechetyczne i liturgiczno-duszpasterskie.

Artykuły pierwszej grupy odpowiadają w szczególny sposób zamierzeniu pisma, jakim jest poszukiwanie rozwiązań problemów życia Kościoła i formułowanie wskazań dla działalności Kościoła — metodą pracy jest zarówno analiza teologiczna jak i wszechstronne badanie współczesności. Nacisk położony jest tutaj na rozpoznanie współczesnej sytuacji oraz na zbadanie, w jakiej mierze powinna ona współkształtować działanie Kościoła.

A l o i s M ü l l e r. *Pfarrer — Laie — Gemeinde* (z. 1, s. 12—28). Artykuł współredaktora czasopisma jest poświęcony problematyce współczesnej parafii a zwłaszcza kryzysowi tradycyjnego stanowiska proboszcza, związanemu z wzrastającą rolą katolików świeckich. Rozwiązanie w formie konkretnych wskazań wyprowadzone jest z teologicznego i socjologicznego obrazu parafii i jej zadań, w którym autor mocno podkreśla charakter terytorialny w aspekcie rodzinno-osobowym (*örtlich familiäre Primärbindung*). Wyraźnie zarysowany jest kontekst psycho-socjologiczny stosunku

proboszcza do społeczności parafialnej oraz zadań proboszcza i katolików świeckich w parafii. Konkretyzacja tego modelu posunięta jest tak daleko, że ważność jego jest w znacznej mierze ograniczona do kręgu, jaki obserwuje autor.

Coenraad van Ouwerkerk, *John A. T. Robinsons pastorale Herausforderung* (z. 1, s. 28—43). Profesor teologii moralnej i pastoralnej w Wittem (Holandia) zajmuje się jednym z aspektów dyskusji, jaką w środowiskach teologów protestanckich i katolickich wywołały książki anglikańskiego biskupa J. Robinsona, w szczególności rozważania pt. *The New Reformation* (London 1965). Ouwerkerk bada, czy biskup Robinson w swych radykalnie reformatorskich pracach nie posługuje się metodą, wykazującą niejakię powinowactwo z kierunkiem myślenia rozwijanym przez katolicką teologię pastoralną. W poglądach J. Robinsona znajduje się mianowicie teza, określana jako indukcyjny sposób dojścia; według niej świat współczesny jest także normą dla nauki i struktury Kościoła, przy czym sytuację współczesną stanowi zarówno struktura socjologiczna, model kulturowy jak i indywidualne doświadczenie religijne i *etos* jednostek. Stosując tę metodę Robinson stawia zasadnicze pytania dotyczące samej potrzeby istnienia społeczności kościelnej oraz jej formy. Autor omawianego artykułu nie idzie za Robinsonem w jego poglądach teologicznych, uważa jednak, że na gruncie prawd dogmatycznych można traktować metodę indukcyjną jako pastoralno-teologiczny sposób podejścia. Dlatego to Ouwerkerk uważa za słuszne sformułowane ze względów duszpasterskich, pytanie o to, jak z religijnego przeżycia Kościoła jako społeczności usunąć obcość oraz: jak ludziom współczesnym ułatwić religijne przeżycie Kościoła?

John T. Noonan Jr., *Die Autoritätsbeweise in Fragen des Wuchers und der Empfängnisverhütung* (z. 2, s. 79—106). J. T. Noonan jest profesorem prawa na uniwersytecie Notre Dame (USA) znanym jako autor prac z zakresu historii teologii moralnej, dotyczących lichwy (*The Scholastic Analysis of Usury*, Cambridge 1957) i antykoncepcji (*Contraception: A History of Its Treatment by the Catholic Theologians and Canonists*, Cambridge 1965).

Obecnie autor zajmuje się problemem, czy zmiana przepisów kościelnych w odniesieniu do lichwy może stanowić precedens dla ustawodawstwa w dziedzinie antykoncepcji. Chcąc ten problem rozstrzygnąć J. T. Noonan najpierw przedstawia dowody w sprawie zakazu lichwy (tak jak były one ujmowane w połowie 15 w.) oraz zakazu antykoncepcji, dowody oparte na autorytecie Pisma św., Ojców Kościoła, papieży oraz nauczania zwyczajnego, a przeprowadzając ich porównanie, twierdzi, że dowody w sprawach lichwy są silniejsze, bardziej zdecydowane niż argumenty w sprawach etyki małżeńskiej. Czy wolno jednak wnosić cokolwiek z tego, że przepisy dotyczące lichwy zostały zrewidowane? Zdaniem Autora istnieje pewna paralela pomiędzy dwoma zagadnieniami, pozwalająca przynajmniej postawić problem modyfikacji przepisów w dziedzinie antykoncepcji. Decydującym jest rozważanie celu przepisu i jego funkcji. W wypadku lichwy, przepisy Kościoła broniły ubogich przed wyzyskiem, bogatych zaś wzywały do dzielenia się swymi zasobami z potrzebującymi. Prawo zakazujące lichwy nie utożsamiało się jednak z niezmiennym prawem moralnym, dlatego mogło ulec rewizji w warunkach, w których nowy układ stosunków gospodarczych pozwalał w inny sposób zapewnić te dobra. Autor ustala dobra, jakich strzeże zakaz antykoncepcji, formułując je w czterech zdaniach: akt stwórczy (*Zeugungsakt*) jest wbrew poglądom dualistycznym dobry; nigdy nie wolno godzić wprost w niewinne życie; dobro osobowe małżonka musi być szanowane przez drugiego małżonka; miłość seksualna w małżeństwie jest święta. Zdaniem Autora, w zmienionych warunkach dobra te mogą być jednocześnie zabezpieczone bez absolutnego zakazu antykoncepcji. Skoro zaś zakaz ten nie pochodzi wprost z Ewangelii, Kościołowi wolno badać, czy faktycznie przepisy w tej dziedzinie są nadal jeszcze najlepszą „specyfikacją“ i obroną przykazania miłości.

Leonhardt Weber, *Gesundheit, Krankheit und Heilung im Verständnis der Theologie* (z. 3, s. 132—146). L. Weber, będący profesorem teologii pastoralnej na uniwersytecie monachijskim zajmuje się w niniejszym szkicu medycznym i teologicznym pojęciem zdrowia, choroby i wyzdrowienia. Jego uwagę zwraca

ujęcie tych faktów przez medycynę zwaną *antropologiczną*, w swych tendencjach wartościującą i całościową; podkreśla ona znaczenie egzystencjalne oraz charakter znaku i symbolu, jakie posiada zarówno choroba jak zdrowie. W perspektywie teologicznej fakty „być zdrowym“, „być chorym“, „być uzdrowionym“ przez swój charakter symboliczny wskazują na grzech i winę, na odkupienie i wieczne zbawienie. Posiadają one także znaczenie wezwania religijnego, którym jest i zdrowie i choroba. Przechodząc do rozważań pastoralnych Autor pyta, jak omawiane stany człowieka mogą być przeżyte przez współczesnych chrześcijan jako znaki religijne i chrześcijańskie. L. Weber jest zdania, że cel zabiegów sztuki lekarskiej i wysiłków chorego, jakim jest wyzdrowienie, może być ujęty jako spełnienia Chrystusowej obietnicy wysłuchania przez Ojca niebieskiego społecznej prośby („modlitwa dwóch albo trzech“), trzeba jednak chorobę, zdrowie i wyzdrowienie przeżywać nie indywidualistycznie ale w oparciu o całość kościelnej społeczności wierzących.

Heinz Schuster, *Der Laie und die Moraltheologie* (z. 4, s. 191—201). H. Schuster zajmujący się dotąd głównie historią teologii pastoralnej i jej metodologią, zastanawia się w tym krótkim szkicu, z którego pobieżności i jednostronności zdaje sobie sprawę, nad rolą świeckich w kryzysie teologii moralnej i podjętej jej odnowie. Jedną z przyczyn kryzysu upatruje w identyfikacji problematyki teologii moralnej i teologii pastoralnej, powodującej przesadne akcentowanie zasad duszpasterskich i zaniedbanie zasad dogmatycznych, zjawisko występujące rażąco w zagadnieniach związanych z Sakramentem pokuty. Inną przyczyną jest brak głębszego biblijnego i teologicznego uzasadnienia norm teologii moralnej. Rolę świeckich katolików w zaistnieniu i pogłębieniu owego kryzysu H. Schuster widzi następująco: świeccy, nie będąc duszpasterzami, domagali się rozszerzenia problematyki teologii moralnej, a także, nie będąc w ten sposób jak teologowie duchowni podlegli władzy kościelnej, mogli podjąć próby biblijnego i teologicznego uzasadnienia norm moralnych, nie poprzestając na powoływaniu się na autorytet kościelny. Do odnowy teologii moralnej przyczyniają się katolicy świeccy przez swe

pytania o ideał moralności chrześcijańskiej: czy jest nim doskonałość zakonna? odwrócenie od świata?

Franz Furger, *Moraltheologie in den Zeichen unserer Zeit* (z. 5, s. 273—184). Pragniemy zasygnalizować tę pozycję czasopisma jako ciekawą próbę kroniki teologii moralnej. Relacjonowane są w niej główne publikacje roku 1966, wydane w języku niemieckim, pod kątem widzenia interesującym teoretyków i praktyków zagadnień duszpasterskich, na ile mianowicie publikacje te noszą na sobie takie „znaki czasu“ jak odejście od ujęć etyczno-jurydycznych, powrót do źródeł biblijnych, przemyślenie na nowo dziejów teologii moralnej oraz jej metodologii.

Alois Müller, *Der ehelose Priester* (z. 6, s. 316—328). Pod tym tytułem zawarta jest nie próba dyskusji nad zasadą celibatu kapłanów, ale rozważania nad tym, jak współcześnie powinien bezżenny kapłan scalać swe bezżeństwo z egzystencją kapłańską; zagadnienie ujęte jest w świetle współczesnej etyki i pedagogiki seksualnej. W pierwszej części rozważań rozpatrzone są różne uzasadnienia celibatu księży, najpierw te, których, zdaniem Autora, nie można podtrzymywać przy obecnym stanie teologii moralnej (uzasadnienie świętością służby kapłańskiej i wyższością etycznego ideału wstrzeźliwości seksualnej). Zaznaczywszy racje związane z egzystencją każdego chrześcijanina, takie jak wypełnienie rady ewangelicznej lub mistyczne znaczenie oblubieńczej miłości Boga, A. Müller podkreśla uzasadnienie wpływające z istoty funkcji kapłańskiej — stanowi je motyw w nadprzyrodzony sposób społeczny, a mianowicie pełna gotowość do służby społeczności Bożej. Bezżenność symbolizuje taką służbę kapłańską, to „stanie do dyspozycji“, i daje do niej siły. Druga część poświęcona jest problemowi realizacji tak pojętej egzystencji. Rozpatrzone są tutaj trzy punkty: pojęcie wyboru, pojęcie integracji oraz sposób zagwarantowania bezżeństwa. Celibat nazwa Autor „egzystencją z wyboru“ i podkreśla rolę, jaką dla wytrwania na tej drodze, nawet wtedy kiedy pojawiają się trudności, odgrywa świadomość, że droga ta została wybrana w sposób wolny jako jeden z możliwych sposobów egzystencji. Integrację określa się tu pozytywnie jako zgodę na fakt, że każdy

człowiek bytuje jako jestestwo seksualne, oraz płynące z tej zgody „pokojowe współżycie“ z tym faktem. Z tak pojętą integracją sprzeczne jest usiłowanie wykluczenia, przemilczenia tego faktu, fikcyjne nieprzyjmowanie go do wiadomości. Skoro jednak jej celem jest czyste bezżeństwo, to o niepowodzeniu tego scalania świadczyłoby, gdyby seksualny aspekt osobowości stawał się celem kontaktów kapłana z ludźmi lub przeszkadzał mu w pełnieniu całkowitej służby kapłańskiej. Określona w sposób negatywny oznacza integracja trwałą zdolność do rezygnowania z małżeństwa i to w sposób niezakłócający harmonii wewnętrznej, a więc bez konieczności angażowania do obrony celibatu wszystkich sił psychicznych i bez obsesyjnej misogynii. Gwarancją natomiast pomyślnej realizacji celibatu jako drogi życiowej jest stałe uczuciowe dojrzewanie kapłana (w szczególności wyzbywanie się infantylnej, zachłannej uczuciowości) oraz umiejętność rezygnowania zawsze z wszelkiego odniesienia do kobiety, które mogłoby stać w sprzeczności z odpowiedzialnością kapłana za drugiego człowieka i za wybrane czyste bezżeństwo.

Jak zaznaczyliśmy na wstępie niniejszego sprawozdania, na drugim miejscu pragniemy omówić krótko artykuły poruszające tematykę przepowiadania słowa Bożego oraz zagadnienia liturgii.

Wymieńmy najpierw te, które nawiązują bezpośrednio do postanowień Vaticanum II w zakresie przepowiadania.

Theodor Filthaut, w artykule *Osterliche Verkündigung in der Gemeinde* (z. 2, s. 63—69), daje przeznaczony dla duszpasterzy krótki komentarz do wypowiedzi konstytucji o liturgii na temat misterium paschalnego, rozpatrując je jako treść przepowiadania w Kościele.

Ernst L. Ehrlich podejmuje temat *Israel und die christliche Verkündigung* (z. 4, s. 202—214). Podstawą rozważań są teksty II Soboru Watykańskiego o żydach. Nawiązując do istniejącej literatury teologicznej, Autor formułuje postulat dotyczący kaznodziejstwa i katechezy: należy nie tylko usunąć z nich wypowiedzi, które można określić jako negatywne, lecz także wypra-

cować na nowo całość doktryny dotyczącej żydów, uwzględniając stronę zarówno skrypturystyczną jak i teologiczną i pedagogiczną.

Marcel van Caster, *Glaubensverkündigung im Geist des Zweiten Vatikanums* (z. 5, s. 258—273). W artykule tym, będącym tłumaczeniem artykułu, jaki ukazał się w czasopiśmie belgijskim *Lumen Vitae*, zawarty jest program rewizji kaznodziejstwa w duchu soborowym i to zarówno pod względem formalnym jak i treściowym. Program ten przedstawiony został na tle wycienionego obrazu dawniejszych i współczesnych ujęć i tendencji. Przetłumaczony na język polski, artykuł ten spełniłby pożyteczną rolę także wśród czytelników polskich.

Obok tych przyczynków o charakterze soborowym znajdujemy także rozważania nad formalną stroną nauczania. Helmut Geissner pisze na temat *Verkündigen - Gedanken über Sprache und Sprechen* (z. 2, s. 69—79) Erich Koch, *Wie kann die Schwache der religiösen Sprache geändert werden? Gedanken zu einem Buch von Franz Calvelli-Adorno* (z. 3, s. 146—155); przyczynek ten zawiera krytykę praktyki kaznodziejskiej i konkretne postulaty odnośnie do tzw. ascezy mowy oraz do wychowania kaznodziejского. Timotheus Rast, *Religionsunterricht?* (z. 5, s. 241—258). Na tle współczesnej dyskusji nad terminem „nauczania religii“ Autor przedstawia koncepcję nauczania będącego nie tylko przekazywaniem treści wiary ale i wprowadzaniem w życie religijne. Formuluje także postulat całościowego ujmowania wychowania religijnego, dokonującego się i w rodzinie, i w ramach liturgii, i w sali katechetycznej. Walter Kaspar, *Exegese — Dogmatik — Verkündigung* (z. 1, s. 3—12). Znajdujemy tutaj rozważanie stosunku tych trzech rzeczywistości, jakie stanowi przepowiadanie, egzegeza i dogmatyka, oraz określenia zakresu zadań odpowiadających im dyscyplin teologicznych.

Zagadnieniom liturgii poświęcone są, jak to wskazaliśmy wyżej, dyskusje zawarte w czterech zeszytach *Diakonia* (z. 1, 4, 5, 6). Ponadto znajdujemy szczegółowe omówienie kilkudziesięciu pozycji literatury na temat odnowy liturgii: Heinrich Renning, *Literaturbericht zur Liturgie* (z. 4, s. 214—224). Pedagogiką liturgiczną zajmuje się następująca pozycja: Heinz Robert

Schlette, *Magie und Sakrament* (z. 4, s. 177—186). Autor ostrzega przed występującym w konkretnej religijności niebezpieczeństwem postawy magicznej, polegającej na fałszywym rozumieniu i wypełnianiu obrzędów liturgicznych, szczególnie sakramentów. Środkiem zaradczym byłoby położenie akcentu w nauce dogmatycznej i w katechezie na osobową strukturę sakramentów. Heinrich Rennings, *Eucharistiefeier und Formen eucharistischer Frömmigkeit* (z. 6, s. 328—343). Artykuł ten przedstawia, jaki problem stanowi uzgodnienie istniejących w parafiach form kultu Eucharystii z soborową odnową kultu Eucharystii. Przedmiotem rozważań są kolejno: dziękczynienie po Mszy św., nawiedzenie Najśw. Sakramentu, wystawienie w czasie Mszy św. błogosławieństwa i nabożeństwa eucharystyczne, procesje teoforyczne i przechowywanie Najśw. Sakramentu. Autor sugeruje szereg rozwiązań, nawiązując przytem do konkretnych form kultu eucharystycznego w krajach języka niemieckiego — dając niejako przykład opracowania, jakiego należy dokonać w każdym kraju.

Do tematów *par excellence* pastoralno-teologicznych trzeba zaliczyć dwa artykuły omawiające Vaticanum II pod kątem widzenia odnowy życia religijnego.

Walter Dirks, *Das Konzil — was nun?* (z. 3, s. 121—132). Podtytuł przynosi wyjaśnienie: *Aus der Ansprache eines Laien an eine Pfarngemeinde* — chodzi tu zatem o wypowiedź katolika świeckiego wobec wspólnoty parafialnej na temat zastosowania głównych myśli soborowych do życia parafialnego (W. Dirks jest literatem i doktorem h. c. teologii).

Joseph Ratzinger, *Was heisst Erneuerung der Kirche?* (z. 6, s. 303—316). Profesor teologii dogmatycznej na uniwersytecie w Tübingen rozważa w artykule (będącym przedrukiem konferencji dla studentów), na czym polega prawdziwa i fałszywa odnowa w Kościele. Nazywając dzieło Chrystusa Pana „odnową Starego Przymierza“, proponuje odczytać faryzajzm, qumranizm i saduceizm jako swoiste próby odnowy życia religijnego. Poddając analizie te trzy kierunki, widzi niejaki analogie ze współczesnością zarówno w faryzajzmie i qumranizmie, polega-

jących na absolutnej wierności literze i radykalnym zerwaniu ze światem, jak i w saduceiźmie, który nazywa liberalnym nieporozumieniem usuwającym z wiary wszystko to co nie odpowiada duchowi świata.

Der Seelsorger. Zweimonatsschrift für Praxis und Theorie des kirchlichen Dienstes. Wien. Rok 36, 1966, zeszyty 1—6, s. 1—432.

Czasopismo poświęcone praktyce i teorii duszpasterstwa wydawane jest w Wiedniu w łączności z austriackim instytutem duszpasterskim. Zreorganizowana i poszerzona w 1963 r. redakcja pisma zapewniła mu współpracę szeregu teologów i duszpasterzy niemieckiego obszaru językowego oraz Holandii, Belgii, Francji, Polski, Węgier i Jugosławii. Na poszczególne zeszyty składają się: artykuł wstępny, zawsze zwięzły i krótki, dwie lub trzy rozprawy, dalej kronika pt. *Kirche und Welt*, dział sprawozdań, komentarzy i polemik (*Bericht — Kommentar — Dialog*) i wreszcie omówienia książek. W niniejszym sprawozdaniu zajmiemy się artykułami i rozprawami.

Rocznik 1966, pierwszy po zakończeniu II Soboru Watykańskiego, ma według zamierzeń redakcji stać w szczególny sposób pod znakiem Soboru. Helmut Erharder, redaktor naczelny, w artykule wprowadzającym pt. *Nach dem Konzil* (z. 1, s. 3—4) określa zadania czasopism pastoralnych w okresie *post-concilium*. Widzi je najpierw we współpracy w urzeczywistnianiu postanowień Soboru, współpracy wyrażającej się w przekazywaniu impulsów i przygotowywaniu gruntu pod reformę. Ponieważ jednak Sobór nie rozstrzygnął wszystkich problemów i w sprawach odnowy wskazał najczęściej tylko kierunki i drogi, ustalił stopień pilności potrzeb i pokazał zagadnienia centralne, redakcja pisma zamierza iść dalej w zastosowaniu uchwał soborowych. Zamierza zatem w dalszym ciągu studiować problemy poruszane w obradach soborowych i utrzymać postawę otwartą na problematykę współczesności, swą rzeczową i cierpliwą pracę skierowaną ku przyszłości uważając za służbę Kościołowi i światu.

Chcąc zdać sprawę z tego właśnie rocznika czasopisma *Der Seelsorger*, będziemy omawiać publikowane w nim artykuły i roz-

prawy nie w porządku chronologicznym ale pod dwoma aspektami wskazanymi w omówionym wyżej programie redakcyjnym: najpierw te, które zajmują się wprost uchwałami Soboru i ich zastosowaniem, następnie te, które podejmują dalsze badania nad problematyką ukazaną w czasie obrad soborowych i w okresie *postconcilium*.

Edward Schillebeeckx, *Besinnung auf das II. Vatikanum* (z. 2, s. 84—86). Rozprawka ta stanowi jeden z trzech rozdziałów dzieła mającego się ukazać pod tytułem *Die Signatur des Zweiten Vatikanums*. Autor zastrzega się najpierw przed stosowaniem w ocenie Soboru uproszczonego schematu, tj. wartościowania wyłącznie według kryterium: odnowa czy konserwatyzm. Schillebeeckx nazywa takie spojrzenie na Sobór spojrzeniem profanującym. W jego ujęciu główną myślą Soboru było podjęcie problemu egzystencji religijnej w nowym, zmienionym świecie, świecie, którego cechą charakterystyczną jest postępująca desakralizacja i humanizacja. Prace soborowe nad tym głównym tematem szły w kilku kierunkach: ku religiom świata (w szczególności w związku z wolnością religii i stosunkiem Kościoła do religii niechrześcijańskich), w kierunku refleksji nad samym Kościołem katolickim jako pełnią życia religijnego w różnych jego przejawach i jako jednością o wielu kształtach (Kościoły wschodnie), ku ekumenizmowi i wreszcie ku poszukującej ludzkości (Kościół i świat).

Paul Picard. *Regionale „Ordnung“ der Priestererziehung* (z. 2, s. 97—103). Tematem jest *aggiornamento* seminariów duchownych, w szczególności art. 1 dekretu *Optatam totius* zawierającego soborowe postanowienia dotyczące formacji kapłańskiej. Artykuł ten określa zasadę ogólną: „normy powszechne mają być dostosowane do warunków poszczególnych terenów i czasów“. P. Picard zwraca uwagę na wielkie znaczenie tej normy i wypukła je przez zestawienie z potrydencką dążnością do całkowitego ujednoczenia wychowania seminaryjnego na terenie całego Kościoła i na przestrzeni wielu dziesiątek czy setek lat. Postulat regionalizacji zastępujący dotychczasową dążność do unifikacji nie może jednak oznaczać odejścia od jedności a zatem

rozbicia. Autor dostrzega istniejące podobieństwa problematyki formacji kapłańskiej na terenie Europy i proponuje ustanowienie kontaktów celem badania tego co w obrazie kapłana nie jest elementem niezmiennym, wynikającym z Objawienia, co natomiast należy do czynników zmiennych.

Karl Rahner, *Die Lehre des II. Vatikanischen Konzils über den Diakonat* (z. 3, s. 193—199). Przedmiotem analizy jest art. 29 konstytucji *Lumen Gentium* oraz dekret o misjach. Autor najpierw rozważa istotę diakonatu jako stałego urzędu i sakramentu. Jego odnowę widzi zarówno w świetle konstytucji o Kościele, która główny motyw restytucji diakonatu jako stałego stopnia upatruje w konkretnych trudnościach religijnych poszczególnych regionów, jak i w świetle dekretu o misjach. W krajach misyjnych bowiem faktycznie istnieje funkcja diakona, zatem odnowienie diakonatu polega tam na podniesieniu tych funkcji do godności urzędu sakramentalnego oraz na ich poszerzeniu. W rozważaniach osobne miejsce zajmują pytania związane z wiekiem diakonów (czy diakoni powołani w młodym wieku nie powinni zachować celibatu?) oraz z formacją intelektualną i duchową.

Podobną tematykę podejmuje Constantin Koser w artykule pt. *Der Auftrag des Diakons in der Kirche heute* (z. 4, s. 241—248), zmierzając do ustalenia istoty diakonatu w świetle Objawienia i poszukując przez rozważanie konkretnych warunków duszpasterskich właściwych form urzeczywistnienia odnowy diakonatu.

Problematyce apostołstwa świeckiego poświęcone są następujące pozycje:

Erika Weinzerl, *Die Funktion des Laien in der Kirche* (z. 4, s. 229—240) — referat świeckiego katolika wygłoszony na II międzynarodowym kongresie apostołstwa świeckich (St. Polten, maj 1966) jest omówieniem zadań, jakie stoją po Soborze przed świeckimi.

Ferdinand Klostermann, *Katholische Aktion nach dem II. Vatikanum* (z. 5, s. 309—319). Dekret soborowy *Apostolicam actuositatem* opierając się na sformułowaniach IV rozdziału

konstytucji o Kościele szczególnie mocno uwydatnił indywidualne formy apostołstwa świeckich, do których na mocy samego powołania chrześcijańskiego wezwani są wszyscy katolicy świeccy („powołanie chrześcijańskie jest ze swej istoty również powołaniem do apostołstwa“, dekret o apostołstwie świeckich, n. 2). W tymże dekrete znajduje się nowe sformułowanie kryteriów apostołstwa zrzeszonego, znacznie rozszerzające zakres tradycyjnej Akcji Katolickiej. Artykuł profesora teologii pastoralnej na uniwersytecie wiedeńskim daje rys historyczny Akcji Katolickiej i zastanawia się nad sposobami integracji jej w uniwersalistyczną koncepcję apostołstwa świeckich.

Szczególne miejsce zajmuje w okresie posoborowym odnowa liturgii. Oto związane z nią przyczynki.

Philippi Harncourt, *Kirchenmusik und Liturgiereform* (z. 1, s. 36—42). Jak zaradzić niepożądanym skutkom liturgicznej odnowy, jakie stanowi zanikanie śpiewu kościelnego wiernych? jaki jest sposób wprowadzenia śpiewu liturgicznego na nabożeństwach? Rozwiązanie tych trudności widzi Autor artykułu w próbach harmonizacji dotychczasowych pieśni kościelnych z liturgią. Opiera się przy tym na precedensie dopuszczenia *cantus popularis* w czasie poświęcenia kościoła i w Wielki Czwartek przy poświęceniu olejów (por. rubryki Pontyfikału Rzymskiego, wyd. 1961, cz. II). Przed muzykami i liturgistami stoi zatem zadanie zbadania tekstów i melodii pieśni kościelnych pod kątem widzenia ich przydatności do liturgii. Przy zastanawianiu się nad możliwością zastąpienia niektórych tekstów liturgicznych tekstami istniejących pieśni trzeba, zdaniem Autora, uwzględnić postanowienia konstytucji o liturgii dotyczące akomodacji (art. 37—40 i 119); większe możliwości przedstawiają w tym względzie śpiewy towarzyszące akcji liturgicznej np. procesji lub ofertorium mszalnemu, niż śpiewy będące, jak śpiewy międzylekcyjne we Mszy św. działaniem liturgicznym.

Rückblick auf ein Jahr „kleine Liturgiereform“ (z. 2, s. 109—125; z. 3, s. 157—176). Pod tym tytułem zawarte są odpowiedzi na ankietę dotyczącą tzw. małej reformy liturgicznej opartej na instrukcji z 7 marca 1965 r. Dwudziestudziestemu proboszczów

parafii wielkich i średnich miast jak również wsi na terenie Austrii, Szwajcarii i NRF wypowiada się obszernie na temat trudności wprowadzenia odnowy, jej wpływu na śpiew kościelny i wewnętrzne uczestnictwo wiernych w liturgii, dalej na temat różnic w ukształtowaniu nabożeństw w niedziele i dni powszednie, i wreszcie wysuwa postulaty dotyczące dalszej reformy liturgii. Niecelowe byłoby referowanie tutaj wypowiedzi — w tej dziedzinie celowe natomiast wydaje się podejmowanie podobnych inicjatyw.

Norbert Greinacher, *Zur grossen Liturgiereform* (z. 6. s. 363—370). N. Greinacher, docent socjologii religii, w oparciu o wyniki ankiety opublikowanej w *Der Seelsorger* (z. 2 i 3, zob. wyżej) formułuje szereg postulatów pod adresem oczekiwanej „wielkiej“, bo nietylko doraźnej odnowy liturgii; ogranicza się przytem do liturgii mszalnej sprawowanej w kościołach. Oto proponowane zasady odnowy: 1) *principium* kształtowania liturgii w zależności od konkretnej sytuacji, w jakiej bywa sprawowana, np. przez stosowanie do wyboru formularzy. 2) Zasada zbliżenia rytów i symboli liturgicznych do współczesności. Autor proponując tutaj bliżej nieokreśloną spontaniczność w doborze symboli i twórczą rolę zgromadzenia liturgicznego, używa terminu, który stwarza nieporozumienia, większe jeszcze niż proponowana zasada, mówi bowiem o *Entsakralisierung*, desakralizacji symboli liturgicznych. 3) Zasada uproszczenia rytów, oraz 4) zasada różnorodności form liturgicznych w zakresie perykop, pieśni, możliwości kształtowania liturgii bardziej sprzyjającego medytacji.

Ten artykuł na temat perspektyw odnowy liturgii wprowadza w drugi krąg rozpraw zawartych w tymże roczniku czasopisma. Starają się one podjąć i dalej badać problemy, które były tematem obrad soborowych, konfrontować je z współczesnością. Dominuje wśród nich problematyka egzystencji kapłańskiej i samego kapłaństwa, dotyczą one także zagadnień duszpasterskich.

Ferdinand Klostermann, *Entmythologisierung des Priesterberufes und der Priesterberufung?* (z. 1, s. 5—21). Zamierzeniem tego artykułu jest przedstawienie kapłaństwa katolickiego bez sztucznej mistyki, usytuowanie go w ramach normalnego życia chrześcijańskiego, jak się Autor wyraża: „uchrześcijanienie“,

odmitologizowanie powołania do kapłaństwa. Okazję do tych rozważań stanowią wyniki ankiety wśród młodzieży na temat obrazu kapłana i jego związku z nauczaniem religii (T. Lindner, L. Lentner, A. Holl, *Priesterbild und Berufswahlmotive. Ergebnisse einer sozialpsychologischen Untersuchung bei den wiener Mittelschülern*. Wien 1963). Drogą do tego „uzwyczajnienia“ powołania kapłańskiego jest w artykule analiza kapłaństwa i powołania kapłańskiego w świetle Objawienia Nowego Testamentu, następnie określenie stosunku powołania kapłańskiego do powołania chrześcijańskiego oraz do darów charyzmatycznych. To odnowione spojrzenie, biblijne i soborowe, bo na konstytucji o Kościele oparte, pozwala na sformułowanie szeregu krytycznych ocen i wysunięcie postulatów zarówno pod adresem teologii jak kaznodziejstwa; m. in. znajdujemy przestrożę przed pochopnym zestawianiem powołania kapłańskiego z powołaniem proroków Starego Przymierza, apostołów Nowego Przymierza, w szczególności zaś z powołaniem św. Pawła.

Alois Müller, *Die klerikale Kleiderrevolte* (z. 4, s. 260—264). Profesor teologii pastoralnej na uniwersytecie we Fryburgu Szwajcarskim przeprowadził już dyskusję na temat stroju duchownych i przedstawił ją na łamach *Diakonia*, czasopisma, którego jest redaktorem (por. *Diakonia*, 1966, z. 3, s. 156—167). Obecnie daje próbę analizy psycho-socjologicznej sprawy stroju, w niepokoju dokoła tej nieistotnej przecież kwestii widząc symptom poszukiwań nowego, osobistego i społecznego rozumienia roli kapłana. W wyniku tych analiz A. Müller proponuje rozróżnienie stroju duchownych: przy pełnieniu funkcji kapłańskich i poza nimi. Przy wykonywaniu obowiązków kapłańskich miałby obowiązywać strój wyróżniający się kolorem (szary, ciemny) i odznaką, poza nimi natomiast — strój całkowicie dowolny, „cywilny“. W tym rozróżnieniu życia zawodowego na kształt innych zawodów i życia prywatnego kapłana, leży zapewne charakterystyczne, ale i najbardziej dyskusyjne „novum“ prób określenia kapłaństwa.

Osmund Schreuder, *Der professionelle Charakter des priesterlichen Amtes* (z. 5, s. 320—335). Autor rozprawy, profesor socjologii religii na uniwersytecie katolickim w Nijmegen poszu-

kuje przyczyn występującej w Holandii stagnacji liczby powołań kapłańskich. Według hipotezy Autora kryzys powołań kapłańskich w Holandii związany jest z niedostatecznym uwzględnieniem kryteriów zawodowych w ukształtowaniu urzędu i funkcji kapłana. Nie rozstrzygając bowiem pytań o istotę kapłaństwa, posługując się metodą socjologiczną, O. Schreuder ujmuje kapłaństwo w kategoriach socjologii zawodu. Istniejący stan, w świetle socjologii określa jako *professionelle Unterentwicklung des Priesterberufes*. Symptomami tego są takie zjawiska jak zasadnicze rozbieżności w ocenie roli kapłana w społeczeństwie, utrata autorytetu płynącego z fachowości, tj. tzw. *expert authority*, a także powszechna krytyka formacji kapłańskiej. Wszystko to powoduje zmniejszenie socjologicznej siły przyciągającej stanu duchownego. Jako środek zaradczy, socjolog duszpasterstwa wysuwa pójście w sprawach nie dotyczących samej istoty kapłaństwa za wskazaniem socjologicznej teorii zawodu. Postulat takiej profesjonalizacji nie oznaczałby zatem zeświecczenia, zastosowanie się do niego umożliwiłoby społeczne dowartościowanie urzędu duchownego. Stopniowa, zrównoważona i pochodząca z oddolnej inicjatywy akcja mogłaby, zdaniem Autora, nadać powołaniu kapłana taki autorytet, jakim cieszą się współczesne wysoko kwalifikowane zawody.

Frans Haarsma, *Wiederherstellung des prophetischen im Priester* (z. 6, s. 392—397). Artykuł ten stanowi dalszy przyczynek do rozważań nad odnową kapłaństwa. F. Haarsma jest profesorem teologii pastoralnej na uniwersytecie w Nijmegen. Swoją wypowiedź traktuje nie jako polemikę z wskazanym wyżej artykułem O. Schreudera, ale jako uzupełnienie propozycji socjologa propozycjami teologa. Chcąc doprowadzić do zbliżenia kapłaństwa współczesnemu światu proponuje wyraźniejsze uwzględnienie w obrazie kapłana elementu osobowego. Analizując bowiem ujęcie kapłaństwa w pismach Nowego Testamentu, konstatuje, że dopiero późniejszy rozwój przyniósł jednostronność, przesunięcie akcentu, wynikające z podkreślania elementu sakramentalnego, rozdawnictwa sakramentów, na niekorzyść rysu apostołsko-proroczego, głoszenia Ewangelii i życia według niej.

Pozostają na koniec dwie pozycje z zakresu odnowy duszpasterstwa.

Rudolf Weiler, *Pastorales Experiment* (z. 5, s. 291—293). W krótkim rozważaniu R. Weiler, profesor etyki i nauk socjologicznych uniwersytetu wiedeńskiego zwraca uwagę na rolę eksperymentu w odnowie duszpasterstwa. Eksperyment rozumie nie tylko jako metodę postępowania indukcyjno-empirycznego, ale również przyjmuje znaczenie szczególnie przydatne dla *aggiornamento*, jako wprowadzenie na próbę i w ograniczonym zakresie nowych, projektowanych sposobów działania. Warunkiem eksperymentu duszpasterskiego jest zdolność podjęcia pewnego ryzyka, właściwy stosunek do autorytetu kościelnego, harmonia pomiędzy planowaniem i elastycznością w działaniu, wreszcie odwaga apostołska. Głównymi polami dla stosowania eksperymentu jest liturgia, kaznodziejstwo, wychowanie kapłanów, katecheza, diakonat, kształtowanie wspólnot kapłańskich.

Norbert Greinacher, *Familie und Seelsorge* (z. 1, s. 43—47). Tak ogólnie sformułowany tytuł kryje interesujące rozważania z zakresu socjologii duszpasterskiej: jakie wnioski ma wyciągnąć duszpasterstwo ze zmian zachodzących w religijnych funkcjach rodziny. Podstawą do ich stwierdzenia jest ankieta przeprowadzona w jednym z miast Austrii, wykazująca osłabienie funkcji tradycyjnie wypełnianych przez rodzinę w dziedzinie kształtowania religijności dzieci. Zadaniem duszpasterskim jest jednak nie tylko odtwarzanie tradycyjnego modelu, jak gdyby od zewnątrz, ale inicjacja w osobiste życie religijne, rozwijające się nawet przy zmniejszonej, choć tak pożytecznej, społecznej pomocy rodziny. Wśród wniosków znajduje się wskazanie na konieczność większego liczenia się w katechizacji dzieci z możliwością braku religijnej substancji wyniesionej z domu rodzinnego. Zarówno katechizacja jak i liturgia odprawiana z dziećmi powinna posiadać charakter mistagogiczny — razem stanowią one wprowadzenie w życie religijne. Odnowienia religijnych funkcji rodziny chrześcijańskiej należy się spodziewać po odnowie przygotowania do chrześcijańskiego życia w małżeństwie i rodzinie.